

2. Исакова М. К. *Механизм советского общенародного государства: дис. ... канд. юрид. наук* / М. К. Исакова. – Саратов, 1984. – 233 с.
3. Кройтор В. А. *Шляхи усунення та подолання прогалін у законодавстві* / В. А. Кройтор, Ю. І. Матат // *Право та безпека: науковий журнал*. – 2010. – № 2 (34). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_2/PB-2/PB-2_39.pdf
4. Моисеев Н. Н. *Алгоритм развития* / Н. Н. Моисеев. – М., 1987. – 302 с.
5. Мурашин Г. А. *Органы прокуратуры в механизме советского государства: дис. канд. юрид. наук* / Г. А. Мурашин. – К., 1972. – 185 с.
6. *Новий державний реєстр нормативно-правових актів*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.informjust.ua/text/144>
7. *Офіційний інтернет-портал Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reestrpa.gov.ua/REESTR/RNAweb.nsf/wpage/RnaAbout?OpenDocument>
8. *Повідомлення прес-служби Міністерства юстиції України «У березні поточного року законодавство України досягло кількості 40 тисяч нормативно-правових актів»*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/9050>
9. *Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: Закон України № 270-VI від 15.04.2008 р.* // *Відомості Верховної Ради України*. – 2008. – № 24. – Ст. 236.
10. Ришелюк А. *Стабільність і якість закону* / А. Ришелюк, М. Мельник // *Дзеркало тижня*. – № 21. – 03 червня 2006 р.
11. Сырых В. М. *Комплексные институты как компоненты системы российского права* / В. М. Сырых // *Журнал российского права*. – 2002. – № 10. – С. 23–24.
12. Тихомиров Ю. А. *Коллизионное право: учебное пособие* / Ю. А. Тихомиров. – М., 2000. – 394 с.
13. Хакен Г. *Информация и самоорганизация* / Г. Хакен. – М., 1991. – 240 с.

УДК 342.95

М.В. Ковалів

к. ю. н., професор

завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Стаття розкриває основні завдання та функції органів прокуратури України. Розглядається діяльність органів прокуратури, яка спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку, захисту гарантованих Конституцією та законами України політичних, трудових, житлових, екологічних та інших прав та інтересів учасників суспільних відносин.

Ключові слова: *прокуратура, завдання, функції, права і свободи людини і громадянина, законність, нагляд.*

Статья раскрывает основные задачи и функции органов Украины. Рассматривается деятельность органов, направленная на всемерное утверждение верховенства закона, укрепление правопорядка, защиты гарантированных Конституцией и законами Украины политических, трудовых, жилищных, экологических и других прав и интересов участников общественных отношений.

Ключевые слова: *прокуратура, задачи, функции, права и свободы человека и гражданина, законности, надзор.*

The article focuses on the main tasks and functions of the Prosecutor's Office of Ukraine. Activities of the prosecution, which aims at establishment of the rule of law, rule of law, the protection guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine political, labor, housing, environmental and other rights and interests of social relations.

Key words: *prosecutors, tasks, functions, rights and freedoms of man and citizen, legality, supervision.*

Постановка проблеми. Важливу роль в державному механізмі нашої держави відіграють органи прокуратури. Реалізуючи завдання і функції органи прокуратури виступають важливим елементом в механізмі захисту Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. У механізмі державної влади прокуратура виступає відносно самостійним інститутом і безпосередньо не входить до законодавчої, виконавчої чи судової гілки влади, хоча й тісно взаємодіє з усіма гілками влади, особливо з останньою.

Прокуратура – особливий політико-правовий інститут держави. Він може істотно вплинути не лише на стан законності та забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина, а й на політичну й економічну ситуацію в країні.

Стан дослідження. Різні аспекти завдань та функцій органів прокуратури України досліджували провідні науковці: Р. Бараннік, Г. Васильєв, Л. Грицаєнко, О. Задніпровський, В. Корж, М. Косюта, І. Озерський, М. Потебенько, В. Сухонос, О. Тюріна, П. Шумський та інші.

В. Сухонос зазначає що прокуратура України здійснюючи нагляд за додержанням законів у державі сприяє підвищенню ефективності боротьби з правопорушеннями в різних сферах життєдіяльності країни. Особливу увагу органи прокуратури приділяють нагляду за дотриманням законів у сфері економіки та попередженню економічної злочинності [1, с. 50].

Метою статті є висвітлення питань щодо завдань та функцій органів прокуратури України.

Виклад основних положень. Визначальною умовою ефективної діяльності будь-якої організації є чітке формулювання її завдань та функцій. Виходячи зі змісту ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» діяльність органів прокуратури України, спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань:

- 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень;
- 2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина;
- 3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення [2].

При цьому органи прокуратури у своїй діяльності керуються наступними завданнями:

- захист гарантованих Конституцією та законами України політичних, трудових, житлових, екологічних та інших прав та інтересів учасників суспільних відносин; захист закріплених Конституцією та законами України територіальної цілісності, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем;
- забезпечення законності у діяльності усіх підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності.

Функції прокуратури можна сформулювати як такий вид її діяльності, що визначається соціальним призначенням прокуратури, вираженим у її меті та завданнях; характеризується визначеним предметом ведення; спрямований на досягнення її мети та вирішення завдань і пов'язаний з використанням визначених Конституцією та законами України повноважень і правових засобів.

Найважливішою умовою ефективності діяльності прокуратури служить внутрішня взаємозумовленість її функцій. Така взаємозумовленість природно впливає з єдності мети та завдань прокуратури.

Місце прокуратури в державному механізмі України знаходить своє предметне втілення в її функціях.

Відповідно до ст. 121 Конституції України [3] та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру України покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [2].

На прокуратуру не може покладатися виконання функцій, не передбачених Конституцією України і Законом України «Про прокуратуру».

Підтримання державного обвинувачення в суді.

Однією з основних функцій діяльності прокуратури є підтримання державного обвинувачення в суді. Конституційне положення про визнання винним і про застосування кримінального покарання тільки судом визначає судовий розгляд центральною вирішальною стадією кримінального процесу.

Державне обвинувачення формують і формулюють до розгляду справи в суді, й прокурор стає державним обвинувачем саме в цей період. Участь прокурора в судовому розгляді є однією з найважливіших ділянок його діяльності. Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді – важлива гарантія винесення судом законного, обґрунтованого вироку й додержання передбачених законом прав та інтересів громадян. Слід відзначити, що суд і прокуратура під час розгляду кримінальних справ мають схожі завдання, але прокурор сприяє їх виконанню згідно з принципом змагальності особливими методами.

Державне обвинувачення завжди спрямовано проти конкретної особи. В кожному випадку воно є персоніфікованим і складається з виявлення (встановлення) цієї особи. Сутність державного обвинувачення полягає в сукупності дій прокурора з відстоювання перед судом обвинувального висновку про передбачений законом злочин, що його вчинила особа, яка перебуває на лаві підсудних.

Джерелом державного обвинувачення є діяльність органів дізнання та досудового розслідування, зусиллями яких особа, викрита як така, що вчинила злочин, у зв'язку з чим має постати перед судом.

Підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор привселюдно обвинувачує підсудного та наполягає на застосуванні до нього справедливого покарання, допомагає суду в кваліфікованому вирішенні справи, привертає увагу до причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

Державний обвинувач бере участь у допитах підсудного, потерпілого, свідків, у дослідженні висновків експертів і речових доказів. Він розпочинає судові дебати після судового слідства, виступаючи з обвинувальною промовою.

Після винесення судом вироку прокурор зобов'язаний вжити в установленому законом порядку заходів щодо виправлення помилок, які на його думку мали місце, висловити свою незгоду з мірою покарання, визначеною судом, якщо вона не відповідає тяжкості злочину та суспільній небезпеці особи, яка його вчинила. Для цього прокуратура має визначені законом повноваження, незалежно від того, набрав вирок законної сили чи ні.

Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Представництво прокурором інтересів громадян або держави в суді – одна з важливих гарантій забезпечення захисту прав і свобод громадян, законних інтересів держави. Судовий порядок захисту прав і свобод громадян значно розширюється. Участь прокурора в ньому є ефективним засобом забезпечення та поновлення їх.

Формами представництва є:

- звернення до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, коли порушено інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб;
- участь у розгляді судами справ;
- внесення апеляційного, касаційного подання на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами.

Прокуратура представляє інтереси громадянина чи держави в суді від імені держави, здійснюючи це представництво через прокурорів, які є уповноваженою на це державною інституцією. Тому ніяких довіреностей чи доручень прокурору не треба, оскільки він не представляє інтереси конкретної особи чи органу влади. В межах своєї компетенції, визначеної законом, він діє як представник держави, маючи водночас і всі процесуальні права позивача. Прокурор самостійно визначає підстави для представництва в судах, форму його здійснення й може здійснювати представництво в будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому законом.

Право прокурора на позов регламентовано цивільно-процесуальним (щодо захисту прав фізичної особи), господарсько-процесуальним законодавством (щодо захисту прав юридичної особи), адміністративно-процесуальним законодавством іншими нормативними актами, а також конкретизовано наказами Генерального прокурора України. Він зобов'язаний використати це право для забезпечення захисту соціальних прав громадян, а також відшкодування шкоди, завданої державі, державним підприємствам, установам і організаціям, стягнення заборгованості перед бюджетом, пенсійним фондом тощо.

Процесуальне становище прокурора в ролі позивача дещо відрізняється від становища інших осіб, які заявляють позов у цивільній справі. Так, прокурор не несе судових витрат, до нього не може бути пред'явлено зустрічного позову, він не може укладати мирову угоду, а рішення суду за позовом прокурора поширюється не на прокурора, а на особу, в інтересах якої пред'явлено позов.

Громадяни, юридичні особи й держава в особі її органів самостійно звертаються до суду за захистом своїх порушених прав та інтересів, які охороняє закон. Прокурор же здійснює представництво в суді лише тоді, коли громадянин неспроможний через фізичний чи матеріальний стан або з інших причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження. Захист прав неповнолітніх, недієздатних, обмежено дієздатних, безвісно відсутніх прокурор здійснює в суді, представляючи їхні інтереси, лише тоді, коли батьки, всиновителі, опікуни та піклувальники, органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування не виконують передбачених законом обов'язків.

Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування.

Аналіз змісту даної функції дає змогу зрозуміти, що вона охоплює кримінально-процесуальну та оперативно-розшукову діяльність суб'єктів, за якими право на її здійснення закріплене законом, тобто її назва не відповідає змісту, оскільки нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування передбачає нагляд за додержанням ними всіх законів (наприклад, трудового законодавства).

Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю поширено на оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів служби безпеки, прикордонних військ, управління державної охорони України, органів державної податкової служби, органів і установ Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Компетенцію прокурора, визначену кримінально-процесуальним законодавством та іншими нормативними актами, поширено на слідчих прокуратури, органів внутрішніх справ, служби безпеки й податкової міліції. Значення прокурорського нагляду на цьому комплексному напрямі правоохоронної діяльності важко переоцінити. Як відомо, під час провадження оперативно-розшукової діяльності, дізнання та органів досудового розслідування неминує зачіпають, а часто й суттєво обмежують права й законні інтереси громадян, гарантовані Конституцією та іншими законами (право на свободу, недоторканність тощо).

Під час виконання професійного обов'язку з додержання порядку розгляду заяв і повідомлень про злочини прокурор повинен стежити за тим, щоб усі заяви та повідомлення було зареєстровано й своєчасно

прийнято щодо них одне з таких рішень: порушено кримінальну справу; відмовлено в порушенні кримінальної справи; заяву направлено на розгляд за належністю.

Порядок досудового розслідування детально регламентовано Кримінально-процесуальним кодексом України. Прокурорський нагляд за безумовним його додержанням є однією з гарантій забезпечення прав учасників кримінального процесу (підозрюваних, обвинуваченого, потерпілого, свідків), невідворотності відповідальності за вчинений злочин. Одночасно слід звернути увагу на підвищення ролі судового контролю за розслідуванням кримінальних справ. Ця загально визнана розвинутими правовими системами тенденція в Україні знаходить своє втілення в зміні порядку проведення обшуку житла, прослуховування телефонних розмов, взяття особи під варту. Більш того, згідно з рішенням Конституційного Суду України підлягає судовому оскарженню постанова про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи.

Нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженнями особистої свободи громадян.

Прокуратура, здійснюючи цю функцію, покликана забезпечити, з одного боку, законність перебування затриманих, заарештованих, осіб, що за вироком суду перебувають у місцях відбування покарання у вигляді арешту, обмеження та позбавлення волі, а з іншого – законність діяльності закладів для виконання судових рішень у кримінальних справах і закладів, що застосовують інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженнями особистої свободи громадян.

Цей напрям прокурорської діяльності суттєво відрізняється від інших як за методами його здійснення, так і за повноваженнями. Прокурор не тільки перевіряє законність правових актів, які видає адміністрація установи виконання покарань, а й здійснює нагляд за законністю всієї діяльності цієї установи.

Згідно з вимогами закону прокуратура здійснює нагляд для того, щоб своєчасно й правильно виконували вироки; утримання засуджених у місцях відбування покарання у вигляді арешту, обмеження та позбавлення волі проводили не інакше, як на підставах і в порядку, встановлених законом; було забезпечено додержання встановлених законом прав і обов'язків засуджених; було виконано законодавство про умовно-дострокове звільнення засуджених від відбуття покарання.

Предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначає суд, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами в цих установах, їхніх прав і виконання ними своїх обов'язків.

Прокурор має широкі наглядові повноваження. Він може в будь-який час відвідувати піднаглядні заклади, опитувати осіб, яких там тримають, знайомитися з усіма документами та матеріалами, перевіряти відповідність закону наказів і розпоряджень адміністрації місць позбавлення волі.

Йому також надано право вимагати від посадових осіб створення належних умов, що забезпечують права затриманих, осіб, узятих під варту, засуджених і осіб, щодо яких застосовано примусові заходи. Він може також отримувати від згаданих посадових осіб пояснення. Прокурор наділений повноваженнями відмінити незаконне дисциплінарне стягнення, накладене на особу, яка відбуває покарання, або негайно звільнити її своєю постановою з дисциплінарного ізолятора, приміщення камерного типу, карцеру, з-під варти, якщо встановлено, що особу затримано або взято під варту без законних підстав.

Ця функція прокуратури ґрунтовно відрізняється від інших за методами її здійснення. Прокурор не тільки перевіряє законність правових актів, які видає адміністрація установи виконання покарань, а й здійснює нагляд за законністю всієї діяльності цієї установи.

Новелою конституційного законодавства України є віднесення до функції загального нагляду прокуратури функції забезпечення належного стану додержання прав і свобод людини і громадянина та законів з цих питань (ч. 5 ст. 137 Конституції України). Це завдання прокуратури України логічно розвиває положення ст. 3 Основного Закону про визначення змісту і спрямованості нашої держави правами і свободами людини та їх гарантіями як найвищою суспільною цінністю.

З метою здійснення зазначеної функції прокуратура має обмежувати неправомірну або таку, що межує з правопорушенням, дію чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб передбаченими Конституцією та законами України засобами в межах своєї компетенції.

Загальний нагляд здійснюється Генеральним прокурором та підпорядкованими йому прокурорами стосовно органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. їх посадових і службових осіб, а також щодо організацій, підприємств і установ, незалежно від форми їх власності, службових осіб і в окремих визначених законом випадках – громадян України.

Висновки. Функції прокуратури можна сформулювати як такий вид її діяльності, що визначається соціальним призначенням прокуратури, вираженням у її меті та завданнях; характеризується визначеним предметом ведення; спрямований на досягнення її мети та вирішення завдань і пов'язаний з використанням визначених Конституцією та законами України повноважень і правових засобів.

Список використаної літератури

1. Сухонос В.В. *Взаємодія органів прокуратури і банківських установ України з метою запобігання злочинності* / В.В. Сухонос // *Вісник прокуратури*. – 2011. – С. 50-53.

2. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 // Офіційний вісник України від 1 жовтня 2010 р. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст. 15.

УДК. 342;345. 01

І.Б. Пробко

к. ю. н.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ, СВОБОД І ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА, ГАРАНТІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена висвітленню класифікації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина. Розглядаються загальні та спеціальні юридичні гарантії, що охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод на шляху здійснення громадянами своїх прав і свобод.

Ключові слова: права, свободи, обов'язки людини та громадянина, юридичні гарантії, адміністративно-правовий захист.

Статья освещает классификации конституционных прав, свобод и обязанностей человека и гражданина. Рассматриваются общие и специальные юридические гарантии, охватывающие всю совокупность объективных и субъективных факторов, направленных на практическое осуществление прав и свобод граждан, на устранение возможных причин и препятствий на пути осуществления гражданами своих прав и свобод.

Ключевые слова: права, свободы, обязанности человека и гражданина, юридические гарантии, административно-правовая защита.

The article is devoted to the classification of constitutional rights, freedoms and duties of man and citizen. The general and specific legal safeguards that cover the entire set of objective and subjective factors aimed at the practical realization of human rights and freedoms, to eliminate possible causes and obstacles to the implementation of citizens' rights and freedoms.

Key words: rights, freedoms, rights and duties of citizens, legal safeguards, administrative and legal protection.

Постановка проблеми. Питання прав і свобод людини і громадянина нині є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики всіх держав світової співдружності. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави й суспільства в цілому.

Система гарантій прав і свобод людини передбачає створення умов економічного, політичного організаційного й правового характеру, а також способів і методів, що забезпечують реальний фактичний захист цих прав.

Аналіз досліджень даної проблеми. Загальним теоретичним аспектам класифікації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина присвятили свої дослідження ряд відомих в Україні науковців, зокрема, Ж. М. Богословська, В. В. Головченко, С. В. Кальченко, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. В. Кравченко, С. В. Лінецький, М. І. Мельник, О. І. Остапенко, А. Ю. Олійник, О. М. Пасенюк, В. Ф. Погорілко, А. М. Ришелюк, П. М. Рабінович, М. І. Сірий та інші.

Метою статті є висвітлення питань класифікації конституційних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина.

Виклад основних положень. Вихідним поняттям у проблемі конституційних прав, свобод та обов'язків є свобода людини. За відсутності у людини свободи вона не може володіти і реально користуватися своїми правами.

Вчення про свободу передбачає аналіз загальносоціального і юридичного розуміння цього явища. Свобода може бути досліджена як природний стан самої людини, як найвища її соціальна цінність, як право на свободу, як конституційна свобода. Соціальне розуміння свободи передбачає її співвідношення з мораллю, справедливістю, солідарністю, соціальною відповідальністю, недискримінацією, соціальним регулюванням, що обмежується системою соціальних норм. Юридичне розуміння свободи ґрунтується на співвідношенні з правом і її обмеженні правом.